

NERÂKÎ, Muhammed Mehdi

ile birlikte neşredilmiştir (nşr. Celâleddin Âştîyânî, Meşhed 1357 hş.). **11. Muḥarri-ku'l-kulûb.** Ehl-i beyt mensuplarına ya-pılan zulümleri anlatan eser İran'da bir-çok defa basılmıştır (a.g.e., XX, 149). **12. Risâle der Hisâb.** Molla Ahmed tarafın-dan şerhedilmiştir. **13. Tavzîhu'l-eşkâl.** Matematikle ilgilidir. **14. Risâle der Mu-ḥaṣṣalü'l-hey'e.** Bu esere de Molla Ah-med bir şerh yazmıştır. **15. Şerḥu'l-İlâhiyyât min Kitâbi's-Şifâ'** (nşr. Mehdi Mu-hakkık, Tahran 1365 hş.; Nerâkî'nin eser-leriyle ilgili geniş bilgi için bk. Tebrîzî, I, 361-363; ayrıca eserlerin nüshalarının bu-lunduğu kütüphaneler hakkında bk. Mu-hammed Mehdi en-Nerâkî, *Şerḥu'l-İlâhiy-yât min Kitâbi's-Şifâ'* [nşr. Mehdi Muhak-kık], Tahran 1365 hş., neşredenin girişi).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Mehdi en-Nerâkî, *Şerḥu'l-İlâhiy-yât min Kitâbi's-Şifâ'* (nşr. Mehdi Muhakkık), Tah-ran 1365 hş., neşredenin girişi; a.mlf., *Enisü'l-muvaḥḥidin*, Tahran 1363 hş., Hasan Hasanzâde Âmulî'nin girişi, s. 13-31; *Keşfü'z-zunûn*, I, 148, 227, 249, 311, 352; II, 413; Mirza Muhammed b. Süleyman Tünükâbûnî, *Kıṣaṣu'l-ulemâ'*, Tahran 1396, s. 132-133; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, VII, 200-203; Storey, *Persian Literature*, I, 219-220; Hânbâbâ, *Fihrist*, I, 591, 595; II, 5174; Tebrîzî, *Reyhânnetü'l-edeb*, Tebriz, ts. (Çâphâne-i Şafak), I, 360-366; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 824; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 352; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, XII, 57; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *eż-Zer-ra ilâ teşânifi's-Şifâ*, Beyrut 1390/1970, II, 453, 466-467; III, 351; V, 41, 58-59; XVII, 74-75; XVIII, 349, 358-359; XX, 149; XXI, 213; *A'yânü's-Şifâ*, X, 143; Abdullah Ni'met, *Felâsifetü's-Şifâ*, Beyrut 1987, s. 605-610; Dihhudâ, *Luḡatnâme*, XXVII/A, s. 420.

İLYAS ÜZÜM

NERGİSİ

(نرگسی)

(ö. 1044/1635)

Osmanlı sanatlı nesrinin
en meşhur temsilcisi.

Asıl adı Mehmed olup babası Ahmed Efendi'nin kadılık yaptığı Saraybosna'da dünyaya geldi. Eserlerinin yazılış tarihlerin-den hareketle 988 ile (1580) 993 (1585) yıl-ları arasında doğduğu tahmin edilmekte-dir. Şabanoviç'e göre 992'de (1584) dün-yaya gelmiştir (*Književnost Muslimana*, s. 228). Kadı Nergisîzâde olarak bilinen bir aileye mensup olduğundan Nergisî mahla-sını almıştır. Öğrenimine Saraybosna'da başladı, daha sonra İstanbul'a giderek Kaf-zâde Feyzullah Efendi'ye intisap etti ve onun derslerine katıldı. Babasının vefatı üzeri-ne geçim sıkıntısı yüzünden tahsilini yarı-da bırakmak zorunda kaldıysa da Feyzul-

lah Efendi'den mülâzemet alarak maaşa geçti (Başagiç, *Bošnjaci*, s. 91). Feyzullah Efendi'den sülûs, nesih ve ta'lik öğrenen Nergisî birçok yerde müderris olarak gö-rev yaptı, ardından İstanbul'a gelerek ka-dılığa geçti, Rumeli sadâretine bağlı kadı-lıklarda bulundu. Çaniçe kadısı iken Kaf-zâde Fâizî'ye yazdığı tebrik mektubundan sonra Kafzâde ailesinden yardım görmeye başladı. Bu görevi sırasında Rumeli kazas-keri Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi ve üstadı Veysi ile mektuplaştığı bilinmektedir (*Mün-şeât*, vr. 15^b-16^a).

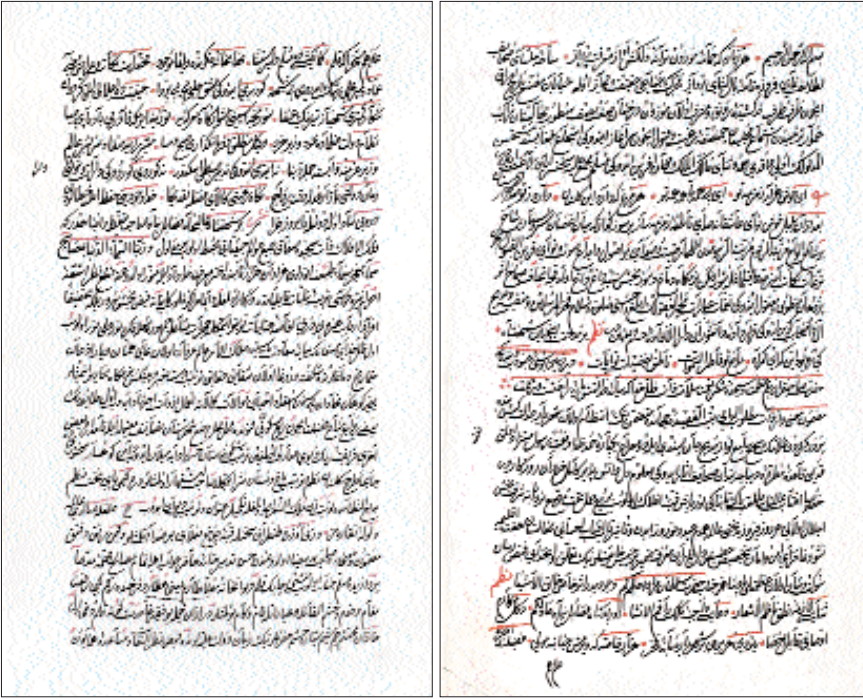
Kafzâde Fâizî, Zilhicce 1027'de (Aralık 1618) Selânik kadısı olunca Nergisî, Selâ-nik'e gidip Fâizî'nin yanında kadı nâibi ve mülâzım olarak göreve başladı (a.g.e., vr. 46^b). Selânik kadılığından azledilince de (1029/1620) onunla birlikte İstanbul'a dön-dü. Selânik'te iken Fâizî için istinsah etme-ye başladığı Vassâf'ın *Târîh*'ini tamam-laması ve yeni bir göreve tayinini bekle-mesi bu yıla rastlar (a.g.e., vr. 45^b). 1030'-da (1621) Bosna'nın Hersek sancağında Mostar kadılığına gönderildi (*el-Akvâlü'l-müselleme*, s. 8). 1031'de (1622) Yenipa-zar (Novi Pazar) sancağı kadılığını yürütür-ken Sultan II. Osman'ın aynı yılın 8 Rece-binde (19 Mayıs) katledilmesi, arkasından hâmisî Kafzâde Fâizî'nin vefatı üzerine duy-duğu derin üzüntü sebebiyle Yenipazar'dan ayrılarak İstanbul'a döndü (*Münşeât*, vr. 4^a). 1034'te (1624-25) Elbasan kadısı ol-du (a.g.e., vr. 86^b-89^b), burada yirmi üç ay görev yaptıktan sonra 1035 yılının sonla-rında veya 1036'nın başlarında (1626) İs-tanbul'a döndü. 1038'de (1628-29) Bosna'nın Banaluka kadısı iken Manastır'a tayin edildi ve oradaki görevi henüz bitmeden 1044 Ramazanında (Şubat-Mart 1635) İs-tanbul'a gelerek Revan seferine gidecek Ordu-yı Hümâyûn'a vak'anüvis sıfatıyla ka-tıldı. Bu görev, bütün ömrü dolaşmakla geçen ve lâıykıyla takdir edilmediğinden şikâyet eden Nergisî için IV. Murad'ın bir taltifi sayılır; çünkü maharet ve sanatını ortaya koyabileceği bir imkâna kavuşmuş oldu (Peçuylu İbrâhim, II, 405). Ancak or-du henüz İzmit'e varmadan Gebze yakın-larında bir bataklıkta atından düşerek Şev-val 1044'te (Mart-Nisan 1635) öldü. Meza-rı hakkında kaynaklarda sağlıklı bilgi bu-lunmamaktadır. Arapça ve Farsça'ya hâ-kimiyeti yanında geniş bilgisiyile de tanı-nan Nergisî'nin zarif, nüktedan, rindmeş-rep ve hoşsohbet bir kişiliğe, hassas bir ruha, kırılğan bir mizaca sahip olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır.

Türk inşâ sanatının en önemli isimlerin-den olan Nergisî, Türkçe'de Sinan Paşa ile

başlayan sanatlı nesir üslûbunu zirveye ulaştırmış, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Nâ-mık Kemal tarafından şiddetle eleştirilme-sine kadar ulaşılması güç bir örnek diye taklit edilmeye çalışılmıştır. Uzun cümle-leri, zincirleme tamlamaları, bilinmeyen Arapça ve Farsça kelimeleri seçerek kul-lanması, bu kelimelerle sebki Hindî'yi ha-tırlatan nâdir mecaz ve imajlar oluşturma-sı dilinin anlaşılmasını güçleştiren unsur-lardır. Ancak dil bilgisi kurallarına uygun sağlam cümlelere yer vermesi, bu cümle-leri ilk bakışta hissedilmeyecek secilerle süslemesi, Türkçe'deki bütün cümle çe-şitlerini kullanarak dilin imkânlarını zorla-ması lehine kaydedilmesi gereken özelliklerdir. Nergisî'nin Arap ve Fars kaynaklı klasik hikâyeler yerine Osmanlı coğrafya-sına ait, sosyal hayatı yansıtan olayları hi-kâyeleştirmesi, bilhassa *Nihâlistân*'da mo-dern hikâyeciliğin habercisi denebilecek dü-zeyde teknikler kullanması dikkati çek-mektedir. Eserlerinin özellikle dîbâce ku-sımlarında tasannudan uzak duramamış, hikâyelerinde ise orta derecede tekellüflü bir dili benimsemiştir. İlk dönem çalışma-larındaki (meselâ bk. *el-Akvâlü'l-müselle-me ve Kânûnü'r-Reşâd*) kısmî sanat me-rakını daha sonra arttırarak kalem erba-bını âciz bırakmak ve kendi ustalığını ka-bul ettirmek için tasannua yönelmiştir. Bundaki hedefi de İran edebiyatında Sa'-dî-i Şîrâzî'nin *Gülüstân*'ı ve Abdurrahman-ı Câmî'nin *Bahâristân*'ı gibi Türk edebiya-tında kendi muhitinden aldığı yaşanmış hikâyeleri zengin bir dil ve üslûp zevkiyle okuyucuya ulaştırmaktır.

Nergisî'nin ta'lik, nesta'lik, ta'lik kırma-sı, sülûs ve nesih hatlarında oldukça başa-rılı sayıldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Özellikle ta'likin hurde / şikeste türündeki başarısı bilinmektedir. Hat güzelliğinin ya-nı sıra süratli yazmasıyla da ünlüdür. Hat-ta Arapça muhtasar bir nahiv kitabı olan '*Avâmî*'li Beyazıt Camii'nden Fâtih Camii'ne kadar yürürken yazıp bitirmesi, kırk günde Beyzâvî tefsiri *Envârü't-tenzîl*'i is-tinsah etmesi meşhurdur. Onun 1018'de (1609) istinsah ettiği, *Tâcüşşerîa'nın Vi-kâ-yetü'r-rivâye fi mesâ'ilü'l-hidâye* adlı ese-ri Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya ki-tapları arasındadır. Ayrıca İstanbul Üniver-sitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 6712) gü-zel bir ta'likle yazılmış *Kânûnü'r-Reşâd* ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (Revan Köşkü, nr. 1056) *Münşeât* nüshasının da Nergisî'nin el yazısı olduğu kayıtlarda belirtilmektedir.

Eserleri. 1. *Hamse*. Nergisî'nin en önem-li çalışması olan bu eseri İran ve Türk ede-

Nergisi'nin *Hamse*'sinin (*Nihâlistân*) ilk iki sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4969/1)

biyatındaki hamselerden farklı kılan taraf tamamen mensur olmasıdır. İbrahim Necmi Dilmen asıl hamsenin beş bölümden oluşan *Nihâlistân* olduğunu, *İksir-i Saâdet*, *Meşâku'l-uşşâk*, *Kânûn'ı-Reşâd* ve *el-Akvâlü'l-müselleme*'nin daha sonra ilâve edilerek "Hamse ale'l-hamse" haline getirildiğini söyler. Pek çok yazma nüshası bulunan *Hamse-i Nergisi* biri nesih, diğeri ta'lik hurufatla iki defa Bulak'ta (1255/1839), bir defa İstanbul'da (1285/1868) basılmış olup telif tarihine göre şu eserlerden oluşmaktadır: **a)** *el-Akvâlü'l-müselleme fî gazavâtı'l-Mesleme*. Müellifin Mostar kadısı iken kaleme aldığı bu kitap, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Muḥâḍaratü'l-ebrâr ve müsâmeretü'l-aḫyâr*'ından bir faslın tercümesidir. Tarihî olaylar yanında birtakım masal unsurları da içeren eser 1741'de Peysonnel tarafından Fransızca'ya çevrilmiş, Kayhan Atik de kitap üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (*Gazavât-ı Mesleme*, 1990, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). **b)** *Kânûn'ı-Reşâd*. İlhanlı Hükümdarı Muhammed Hudâbende adına yazılan *Risâle-i Ahlâku's-saltana* adlı eserin çevirisi olup IV. Murad'a ithaf edilen klasik bir siyasetnâmedir. Dili nisbeten sade olan

eserin Farsça başlıklarında ciddi bir ter-tip görülmez. **c)** *Meşâku'l-uşşâk*. El-basan'da 1034 (1625) yılında kaleme al-nıp Şeyhülislâm Zekeriyâyâzâde Yahyâ Efendi'ye sunulan eser, o güne kadar da-ha çok tercümeleriyle tanınan Nergisi'nin ilk özgün çalışmasını teşkil eder. Müelli-fin daha sonra kaleme alacağı *Nihâlis-tân*'ın nüvesini meydana getiren *Meşâk-ku'l-uşşâk* sanat itibariyle oldukça yüksek bir değere sahiptir. Uzunca bir mukaddime yanında aşk temasını işleyen on hikâyeden oluşur. İstanbul baskısında (1285/1868) *Nihâlistân*'da yer alan altı hikâye çıkarıl-mıştır. **d)** *İksir-i Saâdet* (*İksir-i Devlet*). Gazzâlî'nin *Kimyâ-yı Saâdet*'inden ikinci "rûkn"ün dördüncü "asl"ından kardeşlik-le ilgili kısmın çevirisidir. Süslü nesirle ve serbest bir şekilde tercüme edilen, arala-ra serpiştirilen şiirlerle de zenginleştirilen eserin girişinde IV. Murad'ı öven bir şiir bulunmaktadır. Üç defa *Hamse-i Nergi-si* içinde, bir defa da müstakil olarak ba-sılmıştır (İstanbul 1288). **e)** *Nihâlistân*. *Hamse*'yi oluşturan eserlerin en önemli-si ve Nergisi'nin ustalık döneminin bir ür-nüdür. Birtakım ekleme ve çıkartmalarla iki defa kaleme alınan eser 1035'te (1626) Şeyhülislâm Zekeriyâyâzâde Yahyâ Efen-

di'nin kız kardeşinin oğlu Mehmed Ali Rî-zâî'nin tavsiyesiyle, aşktan başka tema-ları işleyen hikâyeleri de içerecek şekilde yeniden yazılmıştır (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4969/1). Nergisi, yirmi beş hikâyenin yer aldığı eserine Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülüstân*'ına ve Abdurrahman-ı Câmî'nin *Bahâristân*'ına nazîre olarak *Nihâlistân* adı-nı vermiştir. Birinci bölüm cömertlik (se-zik hikâye), ikinci bölüm aşk (altı hikâye), üçüncü bölüm çeşitli olaylar (dört hikâye), dördüncü bölüm ettiğini bulma (iki hikâ-ye), beşinci bölüm tövbe (beş hikâye) hak-kında hikâyelere ayrılmıştır. 1042'de (1633) IV. Murad'a takdim edilen eser hakkında Süleyman Çaldak doktora çalışması yap-mıştır (bk. bibl.). Kitap *Hamse-i Nergisi* içinde basılmıştır. **2. Münşeât** (*Esâlibü'l-mekâtib*). Kafzâde Fâizî'nin ölümü üzerine İstanbul'a gelen Nergisi, *Münşeât*'ı tertip ederek Şeyhülislâm Zekeriyâyâzâde Yahyâ Efendi'ye ithaf etmiştir. Çeşitli zamanlar-da dostları ve devlet adamlarıyla mektup-laşmalarını içeren *Münşeât* kronolojik sı-raya göre düzenlenmiştir. Müellif hattı nü-sasında otuz yedi parça yazı bulunduğu halde başka nüshalarda bu sayının elliye aştığı görülmektedir. Eski Rumeli kazas-keri Ganîzâde Nâdirî, eski Anadolu kazas-keri Azmîzâde Mustafa Hâletî ve Şeyh Mehmed b. Mahmud Efendi gibi şahsi-yetler esere birer takriz yazmıştır. Olduk-ça ağdalı bir dille kaleme alınan mektup-larda dönemin sosyal ve siyasal yapısına ışık tutacak bazı ipuçları bulunmaktadır. Eser üzerine Halil İbrahim Haksever bir doktora tezi hazırlamış (bk. bibl.), trans-kripsiyonlu metni İngilizce bir girişle bir-likte John R. Walsh tarafından yayımlan-mıştır (bk. bibl.). **3. el-Vasfû'l-kâmil fî ah-vâlî vezîrî'l-âdil**. Bazı kaynaklarda *Gaza-vât-ı Murtazâ Paşa* adıyla anılır. Nergi-si'nin kadı olarak bulunduğu Banaluka'da kaleme aldığı eser, o sırada Budin valisi olan Murtaza Paşa'nın hayatını ve gazâla-rını beş bölüm halinde anlatır. Dili diğer eserlerine göre daha sadedir. Topkapı Sa-rayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (Revan Köş-kü, nr. 428) müellif hattı nüshasından baş-ka altı nüshası bilinmektedir. **4. Horosnâ-me**. Bu mensur hikâyenin basit bir rik'a kırmayla yazılan altı sayfalık bir nüshası Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emîrî Efendi, nr. 573, vr. 44^b-47^a), bir diğeri Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndedir. Ho-rozla tilki hikâyesinden ibaret olan eser bir incelemeyle birlikte yayımlanmıştır (Süley-man Çaldak, "Nergisi'nin Horos-nâmesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmala-*

NERGİSİ

n Enstitüsü Dergisi, sy. 13 [Erzurum 1999], s. 243-250). Nergisi'nin alışveriş mukavelesine dair fikhî hükümleri ihtiva eden, Arapça secili bir nesirle kaleme aldığı risâlesi bir mecmua içindedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3749, vr. 32^b-35^a).

Daha çok münşi olarak tanınan Nergisi'nin çeşitli şiirleri bulunmaktadır. Fâik Reşad nazımının nesrinden aşağı olmadığını, hatta sadelik ve tabiiyet bakımından nesrinden daha üstün olduğunu söyler. Bazı kaynaklarda şiirlerini ihtiva eden bir divanının veya bir mecmuanın bulunduğu belirtilirse de böyle bir eser tesbit edilememiştir. Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler yazan Nergisi'nin gazellerinin canlı hayaller ve ince duygularla örülü olduğu eldeki örneklerden anlaşılmaktadır. Kafzâ-de Fâizî için söylediği sekiz bentlik mersiyeye ile (*Diwân-ı Fâizî*, İÜ Ktp., TY, nr. 391, vr. 131^a-132^b; İsen, s. 234) Saraybosna hakkında yazdığı kaside ve Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi için nazmettiği kaside (*Meşâkku'l-uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1078, vr. 4^b; Kavruk, XXIII [1999], s. 135-144), IV. Murad'ı ve Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi'yi övmek amacıyla yazdığı kıt'a-i kebîre günümüze ulaşan uzun manzumelerinden bazılarıdır (*İksir-i Devlet*, s. 3; Nergisi'nin eserleri ve yurt dışındaki yazmaları için ayrıca bk. Şabanović, s. 232-240). Nergisi ayrıca Saraybosna'daki Hünkâr Köprüsü'nün 1025 (1616) tarihli onarımına dair biri beş, diğeri altı beyitlik iki tarih manzumesi yazmıştır. Onun tarafından kaleme alınan Selânik'teki Hamza Bey Camii'ne ait vakfiye sûreti Franz Babinger tarafından metni ve Almanca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nergisi, *Hamse-i Nergisi: Nihâlistan*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 4969/1, vr. 4^a, 6^a, 56^a, 60^b; a.mlf., *Münşeât*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1056, vr. 2^a, 4^a, 11^b-19^a, 45^b, 46^b, 50^{a-b}, 56^b-60^a, 61^a, 71^a-72^a, 86^b-89^b; a.mlf., *el-Akvâlü'l-müselleme fî gaza-vâtî'l-Mesleme*, İstanbul 1285, s. 8; a.mlf., *İksir-i Devlet*, İstanbul 1288, s. 3; *Eski Türk Edebiyatında Münşeât'lar ve Nergisi'nin Münşeât'ı* (haz. Halil İbrahim Haksever, doktora tezi, 1995), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Nergisi ve Nihâlistan'ı: İnceleme-Metin* (haz. Süleyman Çaldak), Malatya 2004; *Mecmûa*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3749, vr. 32^b-35^a; *Mecmû'a*, İÜ Ktp., FY, nr. 1237, vr. 6^b; *Mecmûa*, Millet Ktp., Ali Emîri, Manzum, nr. 573, vr. 44^b-47^a; *Âşık Çelebi, Meşâirü's-suarâ*, vr. 188^a-192^a; Mehdi Beyânî, *Ahvâl ü Âşâr-ı Hoşnûvisân*, Tahran 1348, III, 852; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 540, 661, 630, 697; II, 642, 685, 703; Peçuyul İbrâhim, *Peçevi Tarihî* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1992, II, 352-354, 405; Mehmed Âsim [Seyrekzâde], *Zeyl-i*

Züddetü'l-eş'âr, Millet Ktp., Ali Emîri, nr. 1396, s. 44; Uşşâkîzâde İbrâhim, *Zeyl-i Zeyl-i Şekâik*, Süleymaniye Ktp., Hafid Efendi, nr. 242, vr. 13^b-15^a; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, s. 580-582; Şeyhî, *Vekâ-yiu'l-fuzalâ*, I, 21-22; Fâik Reşad, *Eslâf*, İstanbul 1311, I, 106-108; Mehmed Tefvik [Mesnevihan], *Mecmûa-i Terâcîm*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 37^b; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 264-265; *Sicill-i Osmânî*, IV, 158; K. J. Basmadjian, *Essai sur l'histoire de la littérature ottomane*, İstanbul 1910, s. 124; *Osmanlı Müellifleri*, II, 440-441; İbrahim Necmi [Dilmen], *Tarih-i Edebiyyât Dersleri*, İstanbul 1338, s. 129-133; Babinger, GOW, s. 173-174; a.mlf., *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, München 1966, II, 38-50; Blochet, *Catalogue*, II, 38; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 277; Vasfi Mahir Kocatürk, *Hikâye Defteri*, Ankara 1958, s. 16-22; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Katalogu* (haz. Nâil Tuman), İstanbul 1961, s. 128-132; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihî*, İstanbul 1971, II, 680-681; Hazim Şabanović, *Književnost Muslimana Bilt na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 226-240; Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj Književnosti*, Sarajevo 1986, s. 90-105; a.mlf., *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini*, Sarajevo 1986, s. 408; Fehim Nametak, *Bregled Književnog Stvaranja Bosansko-Hercegovackih Muslimana ma Turskom Jeziku*, Sarajevo 1989, s. 96-103; Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek: Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993, s. 234; M. Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâili* (haz. Cemâl Kumaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 1045; Nâmik Kemal, "Lisân-ı Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmilidir", *Tasvir-i Efkâr*, İstanbul 16 Rebiülâhîr 1283; J. R. Walsh, "The Esâlibü'l-Mekâtib (Münşeât) of Mehmed Nergisi Efendi", *Ar.Ott.*, I (1969), s. 213-302; Süleyman Çaldak, "Nergisi'de Tahkiye Tekniği", *EKEV Akademi Dergisi*, I/3, Ankara 1998, s. 345-353; Hasan Kavruk, "Şeyhülislâm Yahyâ-Nergisi Münasebeti-I", *JTS*, XXIII (1999), s. 135-144; Halil İbrahim Haksever, "Veysi ve Nergisi'nin Karşılıklı Mektupları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II/2, Afyon 2001, s. 179-184; Ömer Faruk Akün, "Nergisi", *İA*, VIII, 194-197; Christine Woodhead, "Nergisi", *El²* (İng.), VIII, 6-7.

SÜLEYMAN ÇALDAK

NERŞAHÎ

(النرشاهی)

Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer
b. Zekeriyâ b. el-Hattâb
b. Şureyh en-Nerşahî
(ö. 348/959)

Târîhu Buḥârâ adlı
eseriyle meşhur olan tarihçi.

Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. 286'da (899) Buhara yakınlarındaki Nerşah köyünde doğduğu (Sem'ânî, V, 480) ve Ebû Bekir b. Hureys ile Abdullah b. Ca'fer'den hadis rivayetinde bulunduğu kaydedilmektedir. Sâmanî Emîri I.

Nûh'a sunduğu *Târîhu Buḥârâ* (*Aḥbâru Buḥârâ-Târîhu Nerşahî*) adlı eserini 332 (943-44) yılında tamamlamıştır. Arapça orijinali günümüze intikal etmeyen eser büyük kısmıyla Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed el-Kubâvî tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir. Kubâvî, 522'de (1128) bitirdiği çeviriye gereksiz bulduğu yerleri almamış, buna karşılık Ebû'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed en-Nisâbü'rî'nin *Ḥazâ'inü'l-'ulûm'u* ve Muhammed b. Tâlut el-Hemedânî'nin *Faşlü'l-ḥiṭâb*'ı gibi günümüze intikal etmeyen diğer bazı kaynaklardan bilgiler eklemiştir. Muhammed b. Züfer, Kubâvî'nin çevirisini kısaltarak 574 (1178-79) yılında Buhara hâkimi Sadrüssudûr Burhâneddin Abdülazîz b. Muhammed'e takdim etmiş, daha sonra adı bilinmeyen bir müellif onun kitabına Hârizmşahlar dönemiyle Cengiz Han'ın Buhara'yı istilâsı hakkındaki bilgileri eklemiş ve eserin bu şekli günümüze ulaşmıştır.

Buhara bölgesinin tarihî, beşerî ve iktisadî coğrafyası, gelenek ve görenekleriyle âbideleri hakkında bilgilerin yer aldığı *Târîhu Buḥârâ* genel tarih açısından diğer şehir tarihlerine nisbetle daha çok bilgi içerir. Özellikle Mâverâünnehir'in İslâm öncesi dönemine dair verilen bilgiler tarihçilerin yanı sıra filolog, nümismat ve arkeologlar için de önemlidir. Nerşahî'nin, bölgenin Araplar tarafından fethiyle ilgili muhtemelen Ebû'l-Hasan el-Medâinî'den naklen verdiği bilgiler başka kaynaklarda rastlanmayan ayrıntıları içermektedir.

Târîhu Buḥârâ'nın tam metni, ilk defa Charles Schefer tarafından Sâmanîler'le ilgili bazı Farsça tarihî metinler de eklenecek neşredilmiş (Paris 1892 → Frankfurt 1993; Paris 1972; taşbaskı, *Kitâb-ı Mollazâde* ile birlikte, Buhara 1894, 1322), eser Muhammed Takî Müderris Razâvî tarafından da yayımlanmıştır (Tahran 1317, 1351/1972, 1363/1984). *Târîhu Buḥârâ*'yı N. S. Likoshin, Vasilij V. Barthold'un nezâreti altında Rusça'ya (Taşkent 1897), Richard N. Frye İngilizce'ye (Cambridge-Massachusetts 1954), Emîn Abdülmecid Bedevî ve Nasrullah Mübeşşir et-Tirâzî Arapça'ya (Kahire 1965), Mehmet Nurettin Koçak Türkçe'ye (TDA, sy. 117 [Aralık 1998], s. 7-72) tercüme etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Narshakhi, *The History of Bukhara* (trc. Richard N. Frye), Cambridge-Massachusetts 1954, tercüme edenin önsözü ve girişi, s. VII-XX; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 480; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 369-370; I/2, s. 1300; a.e.: *Persidska-*